

مدیریت شهری

شماره ۵۳ زمستان ۹۷

No.53 Winter 2019

۱۴۱-۱۵۸

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۷/۸/۲۵

زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۶/۱۱

طراحی الگوی مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم

غلامرضا کاظمیان* - دانشیار مدیریت شهری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

میر علی سید نقوی - دانشیار مدیریت دولتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

داود حسین پور - دانشیار مدیریت دولتی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

سید علی بیگدلی - دانشجوی دکتری مدیریت دولتی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

Designing a strategic management model for Qom religious metropolis

Abstract

Strategic management of the religious metropolises due to owning specific features, a special condition is seen in these metropolises which causes the metropolis strategic management area to encounter some issues. This dissertation designs the strategic management model of Qom religious metropolis using qualitative research method and in-depth interviewing and group discussion. Carried out interviews with 17 experts of the urban management area and group discussion with 10 experts have scrutinized this issue using thematic analysis methods. The results obtained from the interviews and group discussions reflect that this religious metropolis has a managerial institutional ground and environment which is multiple and different from other metropolises. The activists and the main factors of strategic management area in this city are vast and various. Thus, comprehensive and complete attention to the environment and the ground and also activists is recommended. Two interactive and cooperative spaces between the activists and the main factors of the strategic management area of an aforementioned metropolis are being observed that cooperation and accompaniment between activists and coordination between factors seem indispensable. Moreover, paying attention to the procedural issues and also communication issues of the strategic management process for Qom religious metropolis is one of other findings of the research.

Key words: Strategic Management, Urban Management, Religious City, Metropolis, Qom.

چکیده

مدیریت راهبردی کلانشهرهای مذهبی به واسطه ویژگی های خاصی که دارند، متفاوت است؛ در این کلانشهرها شاهد شرایط خاصی هستیم که عرصه مدیریت راهبردی کلانشهری را با مسائلی مواجه می سازد. این پژوهش با استفاده از روش تحقیق کیفی و با مصاحبه عمیق و مباحثه گروهی، به طراحی الگوی مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم می پردازد. مصاحبه های صورت گرفته با ۱۷ تن از نخبگان عرصه مدیریت شهری و مباحثه گروهی با ۱۰ نفر از ایشان، با استفاده از روش تحلیل مضامون، این موضوع را مورد بررسی قرار داده است. نتایج مصاحبه ها و بحث گروهی بیانگر این است، این کلانشهر مذهبی دارای محیط و زمینه نهادی مدیریتی متکرر و متفاوت با دیگر کلانشهرها است و کنشگران و عوامل اصلی عرصه مدیریت راهبردی این شهر متعدد و گستردگی هستند لذا توجه همه جانبه و کامل به محیط و زمینه و همچنین کنشگران مورد پیشنهاد است؛ دو فضای تعاملی و تقابلی میان کنشگران و عوامل عرصه مدیریت راهبردی کلانشهر مذکور به چشم می خورد که همکاری و همراهی بین کنشگران و هماهنگی بین عوامل ضروری می نماید. ضمناً توجه به مسایل رویه ای و همچنین مسائل ارتباطی فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم از دیگر یافته های این پژوهش می باشد.

واژه های کلیدی: مدیریت راهبردی، مدیریت شهری ، شهر مذهبی، کلانشهر، قم

روابط میان آنها و در نهایت آشنایی با وجوده اصلی فرآیند مدیریت راهبردی این کلانشهر مذهبی می تواند کمک شایانی به ارتقای تحقق پذیری برنامه های مدیریت شهری نموده و همگرایی بیشتری را برای مدیریت یکپارچه این کلانشهر مذهبی فراهم نماید؛ از این رو این پژوهش می کوشد تا با شناسایی کلیه مولفه های اثر گذار بر فرآیند اداره شهر قم به طراحی الگویی برای مدیریت راهبردی این شهر بپردازد که بتواند در زمینه ای ایرانی، شهر را مدیریت و هدایت نماید.

۲- مبانی نظری

مفهوم مدیریت شهری در دنیای معاصر با مفهوم سنتی آن دارای تفاوت هایی می باشد. در دهه منتهی به ۱۹۷۰ با ورود برنامه ریزی اجتماعی مفاهیم اجتماعی نیز در مدیریت شهری نمود یافت و دولت و مدیران شهرهای بزرگ دریافتند که ناآرامی های اجتماعی مانند قومی، نژادی و طبقاتی، تهدیدی برای پایداری اقتصادی و سیاسی در شهرها است؛ از این رو، مقوله برنامه ریزی اجتماعی، مورد استقبال قرار گرفته و رواج یافته؛ در واقع، برنامه ریزی اجتماعی، به عنوان نشانه ای از برابری طلبی و مشارکت جویی دولت و مدیران شهر تفسیر شد (پاکزاد، ۱۳۸۹، ص. ۹۱). توجه به موضوعات زیست محیطی و بوم شناختی به عنوان یک ضرورت معطوف به پایداری، توجه به فناوری اطلاعات و حرکت به سمت شهر الکترونیک، توجه به نقش شهرها در عرصه های منطقه ای، توجه به نقش جامعه محلی در فرآیند های تصمیم سازی و مساله مشارکت، توجه به تئوری اقتصاد رقابتی و باز تعریف مفهوم مدیریت ناشی از این تئوری همه و همه از دغدغه های مدیریت شهری در دنیای معاصر هستند (واندیک، ۱۳۹۲، ص. ۱۷).

پیدایش مفهوم مدیریت راهبردی در ادبیات جهانی به دهه ۱۹۵۰ و ۶۰ باز می گردد؛ جایی که نویسنده گانی نظیر پیتر دراکر^۱، فلیپ سلزنیک^۲، آلفرد چندلر^۳، ایگور آنسوف^۴ و بروس هندرسون^۵ نخستین

۱- مقدمه

کلانشهرهای مذهبی در همه دنیا دارای خصوصیات و شرایط خاص خود هستند که این امر در مدیریت آنها نیز تاثیر بسزایی دارد؛ این کلانشهرها به واسطه قرارگیری در محیط های مذهبی در سطح ملی دارای اهمیت ویژه ای هستند که توجه به آنها از ضروریات برنامه ریزی ملی می باشد (کاظمیان، ۱۳۹۶، ص. ۱۲). کلانشهرهای مذکور به واسطه وجود قدرت های خاص و اثرگذار نظیر گروه های مذهبی، روحانیون و سایر ذی نفوذان، در عرصه برنامه ریزی، مولفه ها و متغیرهایی را در خود می بینند که با سایر کلانشهرها متفاوت می باشند. با توجه به اینکه در الگوهایی که تاکنون در حوزه مدیریت شهری طرح شده، به مبحث کلانشهرهای مذهبی دنیا و همچنین به نقش ذینفعان کلیدی و ارزش های جامعه، کمتر توجه شده است در نتیجه استفاده صرف از این الگوهای با واسطه عدم انطباق با زمینه مورد نظر نمی تواند کمک معنی داری به مدیریت راهبردی این دست کلانشهرها بنماید؛ علاوه بر این، وجود تفاوت های معنی دار فرهنگی، سیاسی و اجتماعی میان کلانشهرهای مذهبی ایرانی اسلامی نظیر قم با سایر کلانشهرهای مذهبی جهان، به موضوع اهمیتی دوچندان می بخشد.

مولفه مذهبی بودن در کلانشهری نظیر قم مولفه ای است که بر کلیه شئون اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این شهر سایه انداخته است؛ شرایط سیاسی، ماهیت اقتصادی و بافت عمومی مردم، هنجارها و ارزش های اجتماعی همه و همه راهی به سوی مذهب داشته و هویت خود را از آن وام می گیرند. در چنین شرایطی در نظر نگرفتن مسئله مذهبی بودن یک کلانشهر در مدیریت راهبردی آن شهر، حرکتی بدون هویت بوده و زمینه ساز عملیاتی نگردیدن راهبردهایی است که سنتیت معنایی و ساختاری متناسبی با زمینه اصلی شهر ندارد، در نتیجه شناسایی نیروهای اثرگذار بر عرصه مدیریت کلانشهر قم اعم از کنشگران و عوامل و همچنین

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

۱۴۳

خصوصی و غیره در اجرا توجه داشتند.
۲. اینها به ندرت به ارائه گزینه های مختلف می پرداختند و تنها یک نگرش نسبت به آینده داشتند.
۳. در برنامه ریزی نگاه مفرط کالبدی داشتند و حتی به مسائل اقتصادی اجتماعی هم دید کالبدی داشتند (کاظمیان، و همکاران، ۱۳۹۲، ص. ۴۴). همچنین شین مک کوئل^۹ نیز در انتقاد از حاکمیت تفکر راسیونالیستی در شهرسازی در کتاب نظریه های برنامه ریزی می نویسد:

نتایج چندین دهه برنامه ریزی کالبدی نا امید کننده است چرا که نظریه های پایه ای آن بسیار کلی مبتنی بر عوامل کالبدی نخبه گرایانه و از نظر اقتصادی مالی و سیاسی بسیار غیر واقعی می باشد. همچنین در گزارش مرکز سازمان ملل متحد برای سکونتگاه های انسانی در سال ۱۹۹۵ عنوان شد که طرح های سنتی جامع موفق نبوده و عدمه دلایل عدم موفقیت آن ها به عدم هماهنگی میان بخش های مختلف در برنامه ریزی، ناهمانگی میان فرآیند تهیه طرح ها و سیاست های اقتصادی و اجتماعی، مقررات نامناسب کاربری زمین و تفکیک اراضی و تنگناهای سازمانی و عدم همکاری میان نهادهای مسئول بر می گردد (مهدیزاده، ۱۳۸۶، ص. ۹۱).

از این رو می توان گفت، ساختار متغیر سیستم شهر و همچنین تغییرات غیر قابل پیش بینی این سیستم در کنار نیاز به استفاده از یک رویکرد مشارکتی در فرآیند تصمیم سازی و تصمیم گیری و همچنین ایرادات واردہ به برنامه ریزی جامع، جملگی باعث شد تا دنیای مدیریت به فکر طراحی نظام مدیریت مبتنی بر فرآیند رفت و برگشتی با رویه های مشارکتی و پایین به بالا برای اداره راهبردی شهرها مبادرت ورزد که از آن به عنوان مدیریت راهبردی شهری یاد می شود.

در دهه های پایانی قرن بیستم و با پاگرفتن هر چه بیشتر تفکر سیستمی در عرصه شهرسازی، استفاده از الگوریتم های راهبردی نیز در دستور کار گرفته و

خشت های این ساختمان را بنا کردند (Kiechel, ۲۰۱۰).

در سال ۲۰۱۱ گلاک^{۱۰}، کافمن^{۱۱} و والک^{۱۲} مدیریت راهبردی را به شکل زیر تعریف کرده اند:

مدیریت راهبردی، فرآیند تصمیم سازی، مدیریت عملیاتی روزانه و پلی میان وضع موجود و مطلوب هر سازمانی می باشند (Wells, ۱۹۹۸).

در نگاه تئوریسن های مختلف، مدیریت راهبردی دارای الگوهای مختلفی است که شالوده اکثر آن ها را می توان در تدوین، اجرا و بازنگری خلاصه کرد. با این همه مفهوم مدیریت راهبردی اولین بار برای سیستم های تجاری و صنعتی مطرح شد و ورود آن به عالم شهر و مدیریت شهری مرهون دگرگونی هایی بود که در دستگاه فکری مدیریت شهری رخ داد.

در دنیای مدیریت شهری در قرن بیستم دو تحول بنیادین رخ داده است که یکی مربوط به استفاده از صنایع IT در مدیریت شهر بود و دیگری استفاده از رویه های مشارکتی در مدیریت شهری (مهندیزاده، ۱۳۸۶، ص. ۹۰). تا حدود دهه ۱۹۶۰ چنین تصور می شد که شهر و مسائل آن مثل هر پدیده دیگر به کمک تعقل و علوم مختلف قابل شناخت است، اما تجارب و تحولات بعدی تردیدهای جدی در این نحوه نگرش به وجود آورد، اولاً معلوم شد که ماهیت شهرها پیچیده تراز آن است که تصور می شد، ثانیاً امکانات شناختی و مداخله ای مادر روند تحولات شهرها محدود است و ثالثاً میزان و نوع مداخله در ساختار و عملکرد شهرها امری حساس است و احتمالاً با عوارض پیش بینی نشده ای همراه خواهد بود (موسوی، ۱۳۹۵، ص. ۱۲)؛ در همین رابطه پیتر هال با بررسی تجارب پیشروان اولیه برنامه ریزی شهری به چند نتیجه کلی دست یافت که در زیر به آن ها اشاره می شود:

۱. اغلب متفکرین بیشتر متوجه تولید نقشه های تفصیلی و ارائه اسناد قطعی در مورد آینده بودند و کمتر به عوامل اقتصادی و نقش نیروهای بخش

می سازد (رهنما و همکاران، ۱۳۹۱، ص. ۱۸۰). در کلانشهرهای مذهبی به واسطه نقش متفاوتی که گروه‌های خاص در آنها ایفا می‌کنند، فرآیند برنامه ریزی و مدیریت شهری، کنشگرانی را در خود می‌بیند که در سایر کلان شهرها یا از اساس وجود ندارند و یا سطح اثربخشی کمتری را دارند. همچنین از آنجایی که این شهرها چشم انداز متفاوتی دارند و قرار است نقش متفاوتی را ایفا نمایند، دارای اهداف و برنامه‌های متفاوتی هستند که باعث می‌شود الگو خاصی از مدیریت راهبردی را بکار گیرند. توجه به الگوهای استفاده شده در بسیاری از کلانشهرهای مذهبی دنیا نشان می‌دهد عناصری نظیر مشارکت و توجه به نیروهای خاص مذهبی از ضرورت‌های مدیریت راهبردی در این کلانشهرهاست که ضمانت اجرایی بیشتری به اهداف و برنامه‌ها می‌دهد (سقایی، ۱۳۹۳، ص. ۱۱)؛ از این رو برای افزایش تحقق پذیری طرح‌های توسعه شهری و همچنین تبدیل نیروهای مختلف به موئیلین توسعه شهر و جلوگیری از تضاد نهادهای درونی و بیرونی مدیریت شهری ضروری است تا به طراحی الگویی برای مدیریت راهبردی کلانشهرهای مذهبی نظیر قم پرداخته شود.

۳- پیشینه پژوهش

بررسی‌های صورت گرفته در پایگاه‌های مدارک علمی داخلی و خارجی نشان می‌دهد، درخصوص تدوین الگوی مدیریت راهبردی در کلانشهرها یا شهرهای مذهبی، پژوهش‌های اندکی صورت گرفته‌اند لذا در بررسی پیشینه پژوهش سعی شده است پژوهش‌هایی که از ابعاد مختلف با موضوع مورد مطالعه دارای قربات هستند، مورد بررسی قرار گیرند.

اقدامات صورت گرفته در کلانشهرهای مذهبی از نظر روش فاقد تمایز با روش‌ها و الگوهای مورد استفاده در کلانشهرهای معمول هستند، هرچند برخی مانند گرد (۲۰۱۶) و چادا و آنکار (۲۰۱۶) معتقدند باید مذهب در برنامه ریزی شهری به

برنامه‌های راهبردی در عرصه شهر و شهرسازی بروز یافته است؛ در این قرن به واسطه اهمیت فزاینده شهرها و به واسطه بروز مسائل فرهنگی و اقتصادی مهاجرت هر چه بیشتر از روستاهای شهرها شکل گرفته است؛ یکی از پیامدهای این جریان شکل گیری کلانشهرها هستند که به واسطه مقیاس متفاوت خود شیوه‌های متفاوتی مدیریت را می‌طلبند. تامپسون^{۱۰} و استریکلند^{۱۱} مدیریت راهبردی کلانشهری را به عنوان پروسه‌ای تعریف می‌کنند که طی آن مدیران کلانشهرها مسیر درازمدت توسعه شهر را مشخص می‌کنند، اهداف عملکردی ویژه‌ای وضع می‌کنند، راهبرد هایی طراحی می‌کنند تا در پرتوی شرایط داخلی و خارجی مربوطه به این اهداف دست پیدا کنند و متعهد می‌شوند که برنامه‌های عملیاتی انتخاب شده را اجرا کنند. مطالعات صورت گرفته در زمینه مدیریت راهبردی کلانشهرها نشان داده است که مدیریت راهبردی کلانشهری به تصمیم گیری درباره راهبرد و برنامه ریزی درباره اینکه آن راهبرد چگونه موثر واقع شود، مربوط می‌شود. مدیریت راهبردی کلانشهرها را می‌توان شامل سه عنصر تدوین راهبردها، اجرای راهبردها به معنی شکل دهنده اقدامات اجرایی و نهایتاً ارزیابی آنها پس از اجرا به منظور انجام بازنگری های لازم دانست.

یکی از عناصر سه گانه شکل دهنده به شهرها در طول تاریخ عنصر مذهب بوده است (حبیبی، ۱۳۹۰، ص. ۲). در دنیای معاصر نیز در عرصه‌های سرزمینی شاهد کلانشهرهایی هستیم که مؤلفه مذهب عنصر مسلط و غالب آنهاست؛ این گونه شهرها به واسطه شرایط خاصی مذهبی خود دارای فرهنگی مذهبی، اقتصادی مذهبی، سیاستی مذهبی و در یک معنای بلندتر زمینه ای مذهبی هستند که آنها را از بافت اطراف خود متمایز می‌سازند. وجود نیروهای خاصی مذهبی و همچنین جامعه متفاوت مردمی در کنار توریسم مذهبی همه و همه مدیریت راهبردی این شهرها را نیازمند نسخه‌ای متفاوت از سایر شهرها

دریی شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

۱۴۴

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

۱۴۵

مدیریت شهری شهرهای اسلامی با استفاده از مصاحبه و بررسی اسناد و تجزیه و تحلیل تصاویر به صورت موردی در شهر کانو در نیجریه پرداخته است؛ وی ضمن بررسی علت عدم تعادل در فضاهای شهری بخشی از آن را حاصل چالش‌های مرتبط با مواجهه مسلمانان با تمدن غرب و تاثیرات آن می‌داند و راهکار اصلاح آن را استفاده از ابزارهای موجود در شریعت اسلامی می‌داند و معتقد است این ابزارهای می‌توانند نقش محوری و موثری در مدیریت و طراحی فضاهای شهری بر عهده گیرند.

یافته‌های این پژوهش سه ابزار حريم، هیما و فينا را برای مدیریت شهری پیشنهاد کرده است؛ حريم، اشاره به استفاده از فضاهای شهری، منابع محلی و تنظیم قواعد شهری به منظور استفاده پایدار از ساختار و منابع طبیعی در محدوده‌های خرد و کلان

شهر را دارد؛ هیما بر موضوعات زیست محیطی، توسعه مناطق سبز شهری، مقابله با گازهای گلخانه‌های، حفظ موقعیت طبیعی و استراحتگاه‌های تفریحی اشاره داشته و تاکید می‌نماید که استفاده از این ابزار در برنامه ریزی شهری بر نگهداری از محیط زیست شهری متمرکز است. فینا بر حفظ

حریم خصوصی همسایگان و همزیستی مسالمت آمیز در مناطق محلی تاکید و مشارکت مردمی در ایجاد چنین فضایی در سطح محله‌ای را مدنظر قرارداده است (Barau, ۲۰۱۰).

نامریج و ودام (۲۰۱۵) با دو پرسش اصلی، کلان شهر چگونه جوامع مذهبی محلی را تحت تاثیر قرار می‌دهد؟ و نقش جوامع مذهبی محلی در ایجاد کلان شهر چیست؟ و با استفاده از روش تجزیه و تحلیل قوم نگاری در پانزده منطقه شهری شیکاگو براساس اماکن مذهبی ادیان مختلف از جمله کلیساهاي پروتستان، کنیسه‌های یهودی، مساجد مسلمانان و معابد هندوها و جوامع محلی شکل گرفته پیرامون آنها، در پژوهشی موضوع تاثیر مذهب را در شهر های آمریکا مورد بررسی قرارداده اند؛ یافته‌های این پژوهش بیانگر طیفی متنوع از تاثیرات از قوی

صورت عام و در کلانشهرهای مذهبی به صورت ویژه مدنظر قرار گیرد. گرید (۲۰۱۶) رابطه مذهب و برنامه ریزی شهری را با استفاده از یک رویکرد تحقیق کیفی مبتنی بر داده‌های متنی، گفت و گو با نهادهای مرتبط و عموم مردم مورد بررسی قرار داده است؛ یافته‌های این پژوهش براساس نظام برنامه ریزی شهری در انگلستان نشان می‌دهد که مذهب دارای پیامدهای برنامه ریزی فضایی همه جنبه‌ها برای تمام سطوح سیاستگذاری شهری است؛ نادیده گرفتن وجود مذهب منجر به یک برنامه ریزی ناقص شده که اهداف برابری و تنوع را تضعیف می‌کند؛ پیامدهای این شکاف با وجود مقیاس‌های زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی، سیاست پایداری را متزلزل می‌کند و این در حالی است که شناخت کمی از تاثیر مسائل دینی در شهرها وجود دارد و ذهنیت منفی در میان برنامه ریزان غالب است، لذا راه‌های تغییر درک برنامه ریزان و درک دین در برنامه ریزی شهری نیز در این پژوهش بررسی شده که یکی از مهم ترین یافته‌های آن این است که "مذهب" باید به عنوان یک جزء کلیدی در سیاست‌های کلان شهرها مدنظر قرار گیرد (Greed, ۲۰۱۶).

چادا و آنکار (۲۰۱۶) در پژوهشی نقش مذهب در برنامه ریزی شهری شهر الله آباد کشور هند به عنوان یک شهر مذهبی که به دلیل برخوداری از اماکن مقدس و مراسم مذهبی سالانه پذیرای میلیون‌ها گردشگران مذهبی (زاير) است را مورد بررسی قرار داده اند؛ پژوهشگران پس از مرور مسائل برنامه ریزی شهری در کشور هند به صورت عام از جمله تغییرات سیاسی و تاثیرات شدید آن بر مدیریت شهری، مسائل شهر مذکور را از وجود مختلف بررسی و مدعی هستند هرگونه ستاریو پردازی جهت رفع مسائل شهر باید با درنظر داشتن هویت مذهبی و تعداد بالای گردشگران مذهبی مورد توجه قرار گیرد (Chadha & Onkar, ۲۰۱۶).

بارائو (۲۰۱۰) به بررسی ابزارهای اسلامی در حوزه

اصلی تطابق با محیط، دست یابی به هدف، انسجام اجتماعی و پایداری الگوهای فرهنگی توسط خرده نظام سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهر است و رابطه درون و بین هریک از خرده نظام‌ها با الگوی تعادلی و نفوذ متقابل، زمینه حفظ و پایداری سیستم را فراهم می‌آورد (عظیمی‌هاشمی و همکاران، ۱۳۹۲).

Numrich & Wedam (۲۰۱۵) مارشال و کمپل (۲۰۰۹) در خصوص نقش مذهب در اداره کلانشهرها می‌نویسند، توجه به المان‌های مذهبی و در نظر گرفتن زمینه نهادی در کنار توجه به مسئله چشم انداز سازی و رفت و برگشتی بودن فرآیند جز مهم ترین فاکتورهای مدیریت راهبردی این کلانشهرها می‌باشد. (Marshall & Campell، ۲۰۰۹).

رحمان (۲۰۱۵) در پژوهشی در خصوص برنامه‌ریزی راهبردی در کلانشهر داکا در بنگلادش، به مرور روند شکل‌گیری برنامه‌ریزی راهبردی در این شهر پرداخته و سپس مسائل مدیریت شهری در داکا را مورد تحلیل قرار داده است. یافته‌ها وی نشان می‌دهد فقدان هماهنگی در میان سازمان‌های متولی در حوزه مدیریت شهری، جریان دست یابی موثر به اهداف مندرج در برنامه‌ریزی راهبردی شهر داکا را با اختلال مواجه ساخته و پیشنهاد کرده یک ساختار مرکزی در زمینه سیاست گذاری‌های شهری می‌تواند رافع این مساله باشد (Rahman، ۲۰۱۵).

عظیمی‌هاشمی و همکاران (۱۳۹۲) نسبت به طراحی الگوی مولفه‌های شهر زیارتی مطلوب با مطالعه شهر مشهد اقدام نموده اند. در این مطالعه در مرحله کیفی بیست مولفه و در نهایت در مرحله کمی داوزده مولفه در شهر زیارتی مطلوب مشتمل بر زیرساخت‌های شهر، مدیریت معطوف به زیرساخت شهری، اخلاق کسب و کار در میان بازاریان، معماری شهر، امنیت شهر، آموزش فعالان بخش خدمات و آموزش فرهنگ میزانی به مردم شهر، اینمی با تأکید بر اینمی در حمل و نقل جاده‌های منتهی به شهر، پایداری اقتصادی زیارت، سیاست گذاری معطوف به زائر در بستر مدیریت و سیاست گذاری، رقابت پذیری اقتصادی، جذابیت اقتصادی شهر و توسعه اقتصادی شناسایی کرده اند؛ همچنین الگوی مفهومی شهر زیارتی مطلوب، نظامی دارای تعادل است که دارای چهار کارکرد

رهنما و همکاران (۱۳۹۱) به فاصله وضع موجود (مدیریت شهری کنونی مشهد) با وضع مطلوب (مدیریت راهبردی شهری) به کمک الگوی SWOT پرداخته اند. یافته‌های نشان می‌دهد که مدیریت راهبردی در کلانشهر مشهد جایگاه شایسته ای ندارد و اگر مدیریت شهری مشهد بخواهد حرکت خود را به سمت یک مدیریت راهبردی شهری آغاز کند، باید راهبردهای های گروه تدافعی که مبتنی بر کاهش نقاط ضعف و پرهیز از تهدیدها می‌باشد را به ترتیب برای حل مشکلات و بحران‌های روزمره شهری، افزایش هم افزایی مدیریت شهری، حفظ ثبات سیستم شهری به جای تکامل آن در اولویت خود قرار دهد (رهنما و همکاران، ۱۳۹۱).

سقایی (۱۳۹۳) در پژوهشی به تحلیل راهبردی نظام مدیریتی در کلانشهر مذهبی مشهد (با تأکید بر مدیریت کیفیت منسجم گردشگری مذهبی) پرداخته است. نتایج ناشی از مصاحبه با حدود ۶۸ کارشناس و متخصص و تحلیل نتایج به دست آمده در الگوی MS-SWOT، شش راهبرد را در حوزه خدمات رفاهی اعم از اقامت، پذیرایی، بهداشت و درمان، حمل و نقل، اوقات فراغت و اطلاع رسانی و تبلیغات مشخص و تحلیل شکاف مدیریت منسجم گردشگری مذهبی در شهر مشهد را ارائه می‌دهد. (سقایی، ۱۳۹۳).

آزنده (۱۳۹۱) وضعیت ارائه خدمات شهری در شهر شیراز را با استفاده از یک رویکرد کمی و مبتنی بر تکنیک دلفی در ۹ محور با استفاده از نظریات فعالان عرصه مدیریت شهری، مورد ارزیابی قرار داده است. مهم ترین یافته این پژوهش براساس

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

۱۴۷

موثر بر یکپارچگی مدیریت شهری کلانشهر تهران را از طریق دو روش کمی و کیفی شناسایی نموده اند؛ یافته های روش کمی که محصول جمع آوری نظرات مدیران و کارشناسان نهاد مدیریت شهری تهران (شامل شهرداری و شورای شهر تهران) و برخی نهادهای دولتی/حکومتی (شامل وزارت کشور، وزارت مسکن و مجلس شورای اسلامی) است، نشان می دهد که چهار عامل شبکه نهادها و سازمانهای متعدد ذیربسط مدیریت شهری، نظام و روابط قدرت بازیگران عرصه شهری، بستر قوانین و مقررات موجود شهری و همچنین زیرساخت های اطلاعاتی و ارتباطی از جمله عوامل موثر بر عدم یکپارچگی مدیریت شهری هستند که از این میان در صورت اصلاح نظام و روابط قدرت میان بازیگران عرصه شهری، امکان یکپارچگی فرایند مدیریت شهر تهران فرا تلفیق ۱۰ مطالعه مرتبط با یکپارچگی محصول فرا تلفیق نیز که یافته های کیفی نیز در مدیریت شهری تهران هستند نشان می دهد که بر اساس عوامل شناسایی شده در بخش مطالعه کمی، در حال حاضر مدیریت شهری تهران یکپارچه نیست و بیشتر پیشنهادات ارائه شده در مطالعات پیشین تحت غلبه نظام قدرت بر مدیریت شهری، حول محور اصلاح بسترهای و امکانات مورد نیاز مدیریت یکپارچه شهری می باشد) (کاظمیان و میر عابدینی، ۱۳۹۰).

در شهر قم نیز تلاش هایی در راستای استقرار مدیریت راهبردی صورت گرفته که بیشتر معطوف به تدوین برنامه های پنج ساله برای شهرداری قم شده است؛ از جمله برنامه پنج ساله شهرداری قم ۱۳۹۲-۱۳۹۶ که توسط گروه مشاوران تدبیرگران در سال های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ هجری شمسی به انجام شده و افق پنج ساله ۱۳۹۲ الی ۱۳۹۶ را در بر می گرفت؛ در این سند، نظام نامه های موجود و اسناد فرادستی مورد مطالعه قرار گرفته و به بررسی وضع موجود شهر قم از حیث شرایط راهبردی، وضعیت جغرافیایی، جمعیتی، اقتصادی، تاسیسات و

اجماع پاسخگویان لزوم اصلاح موارد قانونی، حقوقی و تنظیم روابط بازیگران عرصه شهری است (آذند، ۱۳۹۱)؛ شهرداری شیراز در سال طی سال های ۱۳۹۰-۱۳۹۱ با مشارکت دانشگاه شیراز نسبت به تدوین برنامه راهبردی پنج ساله خود اقدام نموده است. تدوین کنندگان اذعان کرده اند این برنامه هدایتگر توسعه همه جانبی شهر شیراز در حیطه اختیارات و وظایف شهرداری است؛ ایشان کوشیده اند نظرات سایر نهاد های فعال در مدیریت شهری را نیز دریافت نمایند. روش تدوین مبتنی بر یک رویکرد بالا به پایین و روش معمول تدوین برنامه ها راهبردی که از تدوین چشم انداز آغاز و در نهایت به پژوهش های عملیاتی مرتبط با سیاست ها و راهبرد ها خاتمه می یابد (شهرداری شیراز، ۱۳۹۲). رضایی و کریمی (۱۳۹۵) نیز در پژوهشی به اولویت بندی و تعیین راهبرد های توسعه شهر شیراز با استفاده از روش AHP پرداخته اند؛ در این پژوهش ابتدا ۶ راهبرد اصلی، ساماندهی فضایی، تقویت اقتصاد شهری، زیست پذیری اجتماعی، دسترسی پایدار، محیط زیست و حکمرانی خوب شهر، به همراه راهبردهای فرعی بر اساس درخت سلسله مراتبی ترسیم گردیده و پس از تهیه پرسشنامه از متخصصان و مدیران شهری خواسته شده تا بر اساس مقایسه زوجی اولویت ها را مشخص سازند؛ در کل نتایج حاصل از تلفیق معیارها و زیر معیارها با هدف (راهبرد توسعه پایدار شهری) نشان می دهد که کسب درآمدهای پایدار اولویت اول، عدالت فضایی و توزیع بهینه امکانات دارای اولویت دوم، گسترش توریسم اولویت سوم و در راستای دسترسی پایدار تکمیل مترو شهر در اولویت چهارم برنامه ریزی قرار داشته و اولویت پنجم برنامه ریزی نیز تدوین چشم انداز است و جلوگیری از گسترش کالبدی و شهر فشرده در اولویت آخر برنامه ریزی قرار گرفته است (رضایی و کریمی، ۱۳۹۵). کاظمیان و میر عابدینی (۱۳۹۰) در پژوهشی عوامل

جدول ۱ - جمعبندی بررسی پیشینه پژوهش

مولفه	نام پژوهشگر	مضمون ارائه شده
محیط و زمینه مدیریت شهر مذهبی	گرید	مذهب دارای پیامدهای برنامه ریزی فضایی همه جنبه ها برای تمام سطوح سیاستگذاری شهری است
	چادا و آنکار	هرگونه سناریو پردازی چهت رفع مسائل شهر باید با در نظر داشتن هویت مذهبی مورد توجه قرار گیرد
	نامریج و ودام	طیفی متنوعی از تأثیرات از قوی تا ضعیف بین مذهب و جامعه وجود دارد
	مارشال و کمپل	توجه به المان های مذهبی و در نظر گرفتن زمینه نهادی، جز مهم ترین فاکتورهای مدیریت راهبردی کلانشهرهای مذهبی می باشد
کنشگران موثر بر عرصه مدیریت شهری و رابطه آنها	رحمان	به سبب فقدان هماهنگی در میان سازمان های متولی مدیریت شهری، یک ساختار متمرکز در زمینه سیاست گذاری های شهری لازم است
	آزند	تنظیم روابط بازیگران عرصه شهری لازم است
	کاظمیان و میر عابدینی	اصلاح نظام و روابط قدرت میان بازیگران عرصه مدیریت شهری، امکان یکپارچگی فرایند مدیریت شهری را فراهم می سازد
	بارانو	سه ابزار موجود در شریعت اسلامی مشتمل بر حریم، هیما و فینا می تواند نقش موثری در مدیریت و طراحی فضاهای شهری بر عهده گیرند
عوامل موثر بر مدیریت شهری و رابطه آنها	کاظمیان و میر عابدینی	اصلاح موارد قانونی در عرصه مدیریت شهری لازم است
	مارشال و کمپل	توجه به مسئله چشم انداز سازی و رفت و برگشتی بودن فرآیند جز مهم ترین فاکتورهای مدیریت راهبردی کلانشهرهای مذهبی می باشد
	مسایل رویه ای و ارتباطی فرآیند	
	عظیمی هاشمی و همکاران	ارائه الگو براساس مولفه های شهر زیارتی مطلوب
مواد مرتبه با الگوی مدیریت راهبردی شهری و مقاومت آن	رهنما و همکاران	مدیریت شهری مشهد برای حرکت به سمت یک مدیریت راهبردی شهری بایستی راهبردهای گروه تداعی که مبتنی بر کاهش نقاط ضعف و پرهیز از تهدیدها می باشد، را انتخاب نماید
	سقایی	تحلیل و ارائه راهبرد در نظام مدیریت گردشگری در کلانشهر مذهبی مشهد
	برنامه پنج ساله شهرداری شیراز	ویژگی های برنامه : دریافت نظرات سایر نهادهای فعال در مدیریت شهری و روش تدوین مبتنی بر یک رویکرد بالا به پایین، برنامه از تدوین چشم انداز آغاز و در نهایت به پروژه های عملیاتی مرتب با سیاست ها و راهبرد ها ختم می شود
	رضایی و کریمی	اولویت بندی و تعیین راهبرد های توسعه شهر شیراز
[148]	چشم انداز و سند راهبردی شهر قم	ویژگی های برنامه : مطالعه نظام نامه های موجود و استاد فرادستی و بررسی وضع موجود شهر قم با بهره گیری از الگوی دیوید و برایسون
	بخت آور و چندقیان	مطالعه ویژگی های شهر اسلامی و تطبیق آن با الگوی اسلامی و ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار

دریس شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

[148]

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

۱۴۹

۲. کنشگران و عوامل عرصه مدیریت راهبردی کلان شهر مذهبی قم کدامند؟
۳. روابط بین کنشگران و عوامل موثر بر فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم چگونه است؟
۴. فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم چه ویژگی هایی دارد؟

۵- روش شناسی

در این پژوهش از روش تحقیق کیفی استفاده شده است. پژوهشگر برای استنباط نظرات نخبگان از تکنیک مصاحبه عمیق نیمه ساختار یافته و همچنین بحث گروهی استفاده کرده است. برای انتخاب مصاحبه شوندگان، پژوهشگر سعی نمود از کلیه افراد ذینفع و مرتبط با موضوع پژوهش، نمایندگان واحد صلاحیت را بر اساس تجربه و برخورداری از دانش لازم انتخاب نماید؛ این افراد که تعداد آنها در مصاحبه ۱۷ و در بحث گروهی ۱۰ نفر بودند مشتمل بر اعضای فعلی و سابق شورای اسلامی شهر، مدیران ارشد فعلی و سابق دستگاههای متولی مدیریت شهری، علماء و اندیشمندان بر جسته حوزوی، نمایندگان نهادهای ملی مستقر در شهر قم و اعضای هیئت علمی دارای سابقه پژوهش در موضوعات مرتبط انتخاب گردیده اند. در طول مصاحبه ها پژوهشگر کوشید با در نظر گرفتن مبانی نظری و پیشینه های تجربی احصاء شده و با توجه به پرسش های اصلی تحقیق، سوالاتی که بررسی کننده ویژگی ها و ابعاد محیط و زمینه مدیریت کلانشهر مذهبی قم می باشد، کنشگران و عواملی که به طور مستقیم و غیر مستقیم بر مدیریت راهبردی قم تاثیر گذار هستند و همچنین روابط بین آنها و نهایتاً ویژگی های ساختاری فرآیند مدیریت راهبردی شهر مذکور را ارائه نماید. در بحث گروهی نیز پژوهشگر تلاش نمود تا با ایجاد فضایی چالشی و با استفاده از نقطه نظرات گروه های مختلف حاضر در عرصه مدیریت شهری قم به بررسی آراء مختلف بپردازد.

تجهیزات زیربنایی، گردشگری، فرهنگی و اجتماعی، مسائل و مشکلات امور عملیاتی و زیر بنایی شهر قم، وضعیت کلی مدیریت شهری و تحلیل هزینه ها و درآمد بخش های مختلف پرداخته شده و سپس چشم انداز، اهداف کیفی و کمی کوتاه مدت و طرح ها و پروژه های شهر قم در محدوده فعالیتهای شهرداری استخراج شده است (شهرداری قم، ۱۳۹۶). در سال ۱۳۹۴ مجدداً برنامه ۵ سال شهر قم ۱۳۹۵-۱۴۰۰ توسط شرکت مشاور راد اندیش به همراه سند چشم انداز ۱۴۱۴ با بهره گیری الگوی دیوید و برایسون تدوین گردیده است (شهرداری قم، ۱۳۹۶). همچنین بخت آور و جندقیان (۱۳۹۵) به مطالعه ویژگی های شهر اسلامی و تطبیق آن با الگوی اسلامی و ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار پرداخته اند؛ یافته های این پژوهش نشان می دهد، یک شهر اسلامی واحد ارزش کلیدی اعم از قبول داشتن توحید در همه مراتب، لزوم شناخت کامل انسان و در نظر داشتن همه ابعاد انسانی، رعایت و اقامه قسط و عدل، ضرورت و قبول حاکمیت الهی در جامعه و شهر، نفی ضرر و ضرار در امور شهر اسلامی، توجه توaman به مصالح اجتماعی و خواست های فردی، جلوگیری از سلطه و فعالیت موثر بیگانگان، رعایت نظم و انصباط در امور، رعایت سادگی و اسراف گریزی، رعایت حقوق محیط زیست، طبیعت و جانداران و نفی سختی و مشقت در زندگی شهر وندان می باشد (بخت آور و جندقیان، ۱۳۹۵).

در ادامه، برداشتها و جمعبندی پژوهشگر از پیشینه تجربی مورد بررسی، جهت استفاده بهتر از آنها در بخش های بعدی پژوهش در قالب جدول ۱ ارائه می گردد.

۴- سوالات تحقیق

پرسش های اصلی مطرح شده در این پژوهش به صورت زیر می باشد:

۱. محیط و زمینه نهادی- مدیریتی کلانشهر مذهبی قم چه ویژگی هایی را دارد؟

برای تحلیل مصاحبه ها و بحث گروهی در این پژوهش از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. تحلیل مضمون روشنی برای تعیین، تحلیل و بیان الگوهای (مضامین) موجود درون داده ها است؛ این روش در حداقل خود داده ها را سازماندهی و در قالب جزئیات توصیف می کند، اما می تواند از این فراتر رفته و جنبه های مختلف موضوع پژوهش را تفسیر کند (براون و کلارک، ۲۰۰۶، ص ۷۸). در این پژوهش، پژوهشگر صرفا به دنبال کشف مولفه ها و مقوله های پنهان در پس متون نبوده بلکه تلاش نموده تا پس از کدگذاری متن و شناسایی مضمون ها به درک رابطه میان آنها پرداخته و در نهایت الگوی مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم را طراحی نماید.

به منظور سنجش پایایی و روایی تحلیل کیفی صورت گرفته در این پژوهش از روشهای قابلیت اعتبار، قابلیت تایید، قابلیت انتقال و قابلیت اعتماد استفاده شده است؛ برای تعیین قابلیت اعتبار از روشهای مختلفی از قبیل بازبینی توسط مشارکت کننده ها و بررسی داده ها توسط متخصصین مربوطه بهره برداری شد، برای ایجاد قابلیت تایید، تلاش شد تا تمامی مراحل پژوهش اعم از جمع آوری داده ها، تحلیل و شکل گیری مولفه ها را به طور کامل شرح دهد بطوریکه حتی سایرین با خواندن متن قادر به ممیزی و کارآزمایی پژوهش خواهند بود؛ برای افزایش قابلیت اعتماد سعی شد تا رابطه پرباری با مشارکت کنندگان برقرار شود؛ پژوهشگر کوشید بتواند اعتماد آنان را به خود جلب کرده تا داده ها و تجارب بیشتر و درست تری بدست آورد. در پایان پژوهشگر با به کارگیری رویه بازبینی خارجی از قابلیت انتقال مطالعه اطمینان حاصل کرد؛ بدین صورت که یافته های نهایی برای چهار نفر از محققین رشته های شهرسازی و مدیریت شهری دانشگاه تهران و دانشگاه تربیت مدرس که سابقه پژوهش های کیفی را داشته اند، ارائه گردید.

۶- یافته ها
به منظور تحلیل داده ها و کسب یافته های مناسب، پس از انجام مصاحبه های تفکیکی متناسب با ۱۷ نفر و بحث گروهی با ۱۰ نفر و پیاده سازی متن آنها، با استفاده از روش تحلیل مضمون و با درنظر داشتن رویکرد کدگذاری باز، محوری و انتخابی، مولفه های الگوی مستخرج با توجه به شواهد، مستندات و ادبیات تحقیق ارائه می گردد؛ فرآیند کار در این بخش به این صورت است که پژوهشگر با توجه به مراحل روش تحلیل مضمون به تحلیل و ارائه یافته ها در قالب سوالات چهار گانه پژوهش خواهد پرداخت؛ لازم به ذکر است در ابتدا به تفکیک سوالات پژوهش، جدول تحلیلی (جدول ۲) مشتمل بر خرده مضامین شناسایی شده حاصل از کدگذاری باز پژوهشگر، مضامین فرعی حاصل از تقسیم بندي خرده مضامین شناسایی شده مذکور و مضامین اصلی که به عبارتی پاسخ به سوال اصلی پژوهش یعنی ویژگی های الگوی مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم است، بر اساس شbahat های معنایی و محتوایی ارائه می گردد؛ در گام بعد با در نظر گرفتن مباحث مطروحه در بحث گروهی که پس از انجام مصاحبه های انفرادی صورت پذیرفت، تلاش شد تا با تشریح دقیق مضامین اصلی و فرعی شناسایی شده و احصا روابط بین آنها، نسبت به ارائه الگوی مورد نظر اقدام شود.

مضامین فرعی احصاء شده حاصل از تحلیل داده های دریافت شده در خصوص سوال اول پژوهش، به طور کلی اشاره به این واقعیت دارند که محیط و زمینه نهادی مدیریتی کلانشهر مذهبی قم به عنوان دو مضامون اصلی، متکثر و متفاوت است؛ بدین معنا که از یک سو طیف گسترده ای از افراد و گروه ها یا به واسطه قیومیت بر عرصه کالبدی همانند ملاکین مختلف شهری همانند مسئولین مدیریت شهر، یا به واسطه اثرگذاری بر افکار و اندیشه ها و جایگاه والای اجتماعی همانند روحانیون و فرهیختگان برجسته و

جدول ۲ - خوده مضمونین، مضمونین فرعی و مضمونین اصلی

سؤال پژوهش	خرده مضمون شناسایی شده	مضامین فرعی	مضامین اصلی
محیط و زمینه نهادی مدیریتی متفاوت کلانشهر مذهبی قم	چایگاه قم در تاریخ سیاسی ایران چایگاه قم در تاریخ مذهبی ایران قم به عنوان سابل توسعه شهری کشور ارزش های مذهبی همسو میان شهر وندان قم به عنوان کلانشهر شیعی در سطح منطقه قم به عنوان یک کلانشهر تماماً مذهبی وجود نیروهای مختلف تأثیرگذار در اداره شهر وجود سطوح مختلف اثر گذاری در شهر قم به عنوان ویترین نظام مقدس جمهوری اسلامی ارزش های مذهبی خاص الرامات مذهبی خاص فرهنگ مذهبی جامعه مذهبی اقتصاد مذهبی سیاست مذهبی دانش سیاسی متفاوت مردم عقیه تاریخی توجه به حرم حضرت مصصومه (س) و مسجد جمکران برندسازی شهری بر اساس ارزش های مذهبی	محیط تاریخی و کالبدی مذهبی محیط اقتصادی مذهبی محیط فرهنگی و اجتماعی مذهبی محیط سیاسی مذهبی حجم متفاوت تأثیر گذاری بازیگران محیطیو مدیریتی تعدد بازیگران محیطی و مدیریتی	جاگاه قم در تاریخ سیاسی ایران قم به عنوان سابل توسعه شهری کشور ارزش های مذهبی همسو میان شهر وندان قم به عنوان کلانشهر شیعی در سطح منطقه قم به عنوان یک کلانشهر تماماً مذهبی وجود نیروهای مختلف تأثیرگذار در اداره شهر وجود سطوح مختلف اثر گذاری در شهر قم به عنوان ویترین نظام مقدس جمهوری اسلامی ارزش های مذهبی خاص الرامات مذهبی خاص فرهنگ مذهبی جامعه مذهبی اقتصاد مذهبی سیاست مذهبی دانش سیاسی متفاوت مردم عقیه تاریخی توجه به حرم حضرت مصصومه (س) و مسجد جمکران برندسازی شهری بر اساس ارزش های مذهبی
الف) کنشگران : مشورت پذیری از شهر وندان فعال سازی نیروهای مردمی تقویت شوراهای محلی توجه به نقش استانداری در اداره شهر توجه به جایگاه نیروهای مذهبی فعال توجه به آراء مردم شهر وندان مذهبی در قم وجود نیروهای غیر رسمی در اداره شهر وجود مراجع عظام تقليد وجود حوزه علمیه قم کنشگران و عوامل عرصه مدیریت راهبردی کلان شهر انتخابات شوراهای	موکلین مشکل (نهاد های سیاسی مذهبی ملی مستقر در قم ، نهاد های مذهبی محلی قم ، نهاد های موثر و مرتبط استانی قم ، نمایندگی نهاد های مرتبط و مسئول ملی ، نهادهای صنفی و مردمی) موکلین غیر مشکل (شهر وندان شهر قم ، نخبگان شهر قم ، افراد خاص مذهبی شهر قم)	تنوع کنشگران موثر بر مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم	فاصلنامه مدیریت شهری Urban Management شماره ۵۳ زمستان No.53 Winter 2019
مذهبی قم کدامند؟ ب) عوامل : وجود منابع سرشوار انسانی و مالی در کلانشهر مذهبی قم وجود ارزش های متفاوت در اداره کلانشهر تحقیق پذیری برنامه ها عقلانیت تفاوت در حیطه اختیارات سازمانی سطح اثرگذاری متفاوت نقش های تیمین شده پاسخ گویی مدیریت شهری مسئلوبیت پذیری مدیریت شهری پخش نامتوافقین نیروها و متخصصین در سازمان ها تخصص متفاوت نهادهای دخیل در مدیریت شهری تاكید بر نیروهای کارشناس	متولیان مدیریت شهری ، (شرایع اسلامی شهر ، شهرداری ، ادارات دولتی شهری) احکام برنامه ای و وظایف قانونی منابع (قوتها و ضعفها) مالی ، منابع انسانی و فناوری () ظرفیت ها (فرستها و تهدیدها) مالی ، منابع انسانی و فناوری () از رشته های مذهبی حاکم	مذهبی قم	۱۵۱

<p>فضای تقابلی میان کنشگران و میان عوامل</p>	<p>اصل محوریت شهرداری در بین دستگاههای متولی مدیریت شهری</p>	<p>الف) روابط بین کنشگران :</p> <p>مشارکت جویی از مراجع معظم تقليد تعیین سطوح مشارکتی برای مردم مشروعیت پذیری از شهروندان مشارکت شهروندان</p> <p>واکناری برخی امور به شهروندان شفاقیت در قبال شهروندان پاسخ گویی به شهروندان توجه به نظرات روحانیون تفویت رابطه موکلین غیر مشکل با مردم</p> <p>مشارکت خواهی از حوزه</p> <p>استفاده از طرفیت های مشورتی و ارزیابی کننده حوزه سیاست گذاری مشارکتی با نهادهای ادارات کل استانی شورای شهر به عنوان نخ تسبیح متصل کننده بازیگران</p> <p>سیاست گذاری با استفاده از نظرخواهی از استانداری استفاده از</p> <p>طرفیت های اجرایی شهرداری</p> <p>استفاده از طرفیت های فکری استانداری لزوم خوداختاری سازمان</p> <p>احتمال بالاتر واگرایی تصمیمات در کلانشهر مذهبی قم</p> <p>توجه به نقش ادارات کل استانی در سطح شهر</p> <p>توجه به مسئله مشارکت در اداره شهر</p>	<p>روابط بین کنشگران و بین عوامل موثر بر فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم به چه صورت است؟</p>
<p>فضای تعاملی میان کنشگران و میان عوامل</p>	<p>یکپارچگی برنامه ها و وظایف قانونی دستگاههای متولی مدیریت شهری</p>	<p>پرهیز از موازی کاری از طبق تعامل شهرداری و استانداری</p> <p>حفظ استغلال سازمانی</p> <p>پرهیز از مداخله جویی</p> <p>پرهیز از سهم خواهی</p> <p>لزوم جلب مشارکت مردمی</p> <p>پشتونه سازی</p> <p>بسیج عمومی</p> <p>مشروعیت عمومی</p> <p>عقلانیت مشارکتی بجای عقلانیت ابزاری</p> <p>مشارکت بجای هرج و مرج</p> <p>همبستگی در محیط داخلی مدیریت شهری</p>	<p>(ب) روابط بین عوامل :</p> <p>تصمیم گیری مشارکتی و اجرای انفرادی</p> <p>تاكید بر وحدت در خط مشی گذاری</p> <p>لزوم برنامه ریزی مشارکتی</p> <p>تفاوت در نقش های سازمانی</p> <p>بی اعتمادی میان نهادهای مختلف اثربار در مدیریت</p> <p>کلانشهر مذهبی قم</p> <p>هم پوشایی فکری و مالی سازمان های دخیل</p> <p>تأثیرگذاری نهادهای مختلف بر شهر</p> <p>تعامل با محیط خارج</p> <p>بهره گیری از داشته های درونی سازمانی</p> <p>تخصص گرایی</p> <p>ارتقای تحقق پذیری</p> <p>خط مشی گذاری یکپارچه</p>
<p>فضای تعاملی میان کنشگران و میان عوامل</p>	<p>وجود هماهنگی بین عوامل موثر بر فرآیند مدیریت راهبردی شهری</p> <p>تفکیک مراحل ۳ گانه فرآیند) تدوین ، اجرا ، بازنگری)</p> <p>ضرورت برنامه ریزی اجرا قبل از اجرای راهبردها</p>	<p>تعریف خود و مز های اثرباری نهادهای مختلف</p> <p>ثبت جایگاه شهرداری به عنوان مجری</p> <p>پرهیز از واکناری اجرا به نهادهای مختلف</p> <p>تاكید بر نقش سیاست گذار شورای شهر</p> <p>شورای شهر به عنوان عنصری حاضر در همه مراحل</p> <p>تاكید بر نقش اجرایی شهرداری</p> <p>چشم انداز سازی در نقطه شروع</p> <p>پرهیز از بی نظمی</p> <p>لزوم نظم دراداره شهر</p> <p>رفت و برگشتی بودن فرآیند</p>	<p>فصلنامه مدیریت شهری Urban Management</p> <p>شماره ۵۳ زمستان ۹۷ No.53 Winter 2019</p> <p>۱۵۲</p>

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

<p>ملاحظات مربوط رویه فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم</p> <p>ملاحظات مربوط به مسایل ارتباطی فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم</p>	<p>ضرورت چشم انداز سازی قبل از تدوین راهبردها</p> <p>مسئله بازنگری راهبردها</p> <p>تعیین نقش های متولیان مدیریت شهری (نقش هر یک از کنشگران در بخش های سه گانه)</p>	<p>لزوم بازنگری دوره ای تاکید بر بازنگری طرح با محوریت شورای شهر تدوین بسته برنامه ها در آغاز فرآیند خصوصی نیروها در مرحله برنامه ریزی تخصیص اجرا به شهرداری محلودیت نهادهای استانی در اجرا کیفیت محوری معن بودن نقش ها فرصت بازنگری بهتر پرهیز از اغتشاش خصوصی نفوذان در مرحله بازنگری ناتوانی الگو فعلی در اداره راهبردی شهر معیارهای خاص ارزیابی</p>	<p>فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم چگونه است؟</p>
---	--	---	--

استانداری و ادارات کل استانی، نمایندگی نهادهای مرتبط و مسئول ملی همانند شورای نگهبان قانون اساسی، نهادهای صنفی و مردمی همانند صنف بازاریان)، مولکلین غیر متشکل (شهروندان شهر قم، نخبگان شهر قم همانند استانید برجسته حوزه و دانشگاه، افراد خاص مذهبی شهر قم همانند مراجع معظم تقليد) و متولیان مدیریت شهری (شورای اسلامی شهر، شهرداری و ادارات دولتی شهری) و عوامل متنوع در قالب احکام برنامه ای و وظایف قانونی دستگاههای متولی مدیریت شهری همانند برنامه های ۵ ساله مدیریت شهری، منابع (

ضعفها و قوتها) و ظرفیتهای (تهدیدها و فرصتهای مالی، انسانی و فناوری و همچنین ارزشگاهی مذهبی حاکم بر شهر که تعیین کننده خط مشی های اصلی مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم است، طبقه بندي می شود که مطابق با الگوی ارائه شده، بر فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم تاثیر گذار هستند.

بررسی مضامین فرعی حاصل از تحلیل داده های دریافتی در خصوص سومین سوال پژوهش پیرامون روابط بین کنشگران و بین عوامل موثر بر فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم حاکی از وجود دو فضای کاملاً متضاد تقابلی و تعاملی در قالب مضامین اصلی می باشد؛ در خصوص رابطه میان کنشگران، شاخص هایی نظیر لزوم حفظ استقلال سازمانی، پرهیز از شکل گیری بی نظمی

یا به واسطه حضور شهروندان خاص همانند مراجع معظم تقليد که هر کدام توانایی جهت دهنده به مسیر کلی حرکت شهر و یا ایجاد دست انداز در مسیر حرکت قطار مدیریت شهر را دارند، به صورت مستقیم و غیر مستقیم بر اداره راهبردی کلانشهر مذهبی قم اثر گذار هستند که در الگوی ارائه شده به شکل پیش زمینه ترسیم گردیده و از سوی دیگر تفاوت محتوایی و شکلی ابعاد محیط و زمینه نهادی مدیریتی شهر قم مشتمل بر اقتصاد مبتنی بر تورسیم مذهبی، فرهنگ برخواسته از ارزش های دینی، مسائل سیاسی متأثر از دیدگاههای مذهبی و همچنین كالبدھا ارزشی نظیر بقاع متبرکه و مساجد متعدد به لحاظ وجود بستر خاص مذهبی، شهر قم را بدل به زمینه ای متمایز و متفاوت ساخته است که در الگوی ارائه شده در چهار بعد زمینه محیطی، بدان اشاره شده است.

در تحلیل داده های حاصل از بررسی دو مین سوال پژوهش، مضامین فرعی احصاء شده که بر فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم موثر هستند، نشانگر مضامین اصلی مشتمل بر وجود تنوع زیاد در نوع کنشگران و همچنین عوامل عرصه مدیریت راهبردی کلان شهر مذهبی قم می باشند؛ کنشگران متنوع در قالب مولکلین متشکل (نهادهای سیاسی مذهبی ملی مستقر در قم همانند مجلس خبرگان رهبری، نهادهای مذهبی محلی قم همانند حوزه علمیه قم، نهادهای موثر و مرتبط استانی قم همانند

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

۱۵۳

گانه فرآیند مدیریت راهبردی یعنی تدوین، اجرا و بازنگری به منظور لزوم اهمیت انجام دقیق هریک، ضرورت چشم انداز سازی قبل از تدوین راهبردها با هدف ایجاد توافق جمعی و مشارکت گروهی کلیه کنشگران اعم از افراد و گروههای ذینفع و ذی نفوذ مذکور، ضرورت برنامه ریزی اجرا قبل از اجرای راهبردها به منظور اطمینان از صحت برنامه های تدوین شده و روندهای اجرایی مدنظر در قالب طراحی برنامه های اجرایی و پایلوت کاری و همچنین توجه به مسئله بازنگری ارزیابی گونه به عنوان یکی از مهمترین مواردی که تاکنون بیشتر مورد غفلت واقع شده و لازمست نتایج آن به کنشگران اعم از متولیان مدیریت شهری بصورت مستقیم و به موکلان مشکل و غیر مشکل به صورت غیر مستقیم، به احکام و وظایف قانونی، منابع، ظرفیتها و همچنین خود فرآیند مدیریت راهبردی به صورت مستقیم و به ارزشهای مذهبی حاکم به جهت صلیبت آن به صورت غیر مستقیم جهت انجام اصلاحات لازم منعکس گردیده تا اصلاحات لازم در ارکان و فرآیند معمول گردد. مضمون اصلی ملاحظات ارتباطی مربوط به فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم مشتمل بر مضمون فرعی تعیین نقش‌ها، نشان می دهد که موکلان مشکل و غیرمشکل بصورت غیر مستقیم و از طریق ارتباط با متولیان مدیریت شهری مطالبات خود را مطرح کرده، همه متولیان مدیریت شهری با نقش‌های متفاوت در تمامی مراحل سه گانه مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم حضور داشته، نقش شهرداری به عنوان محور مدیریت شهری در هرسه مرحله مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم و نقش شورای اسلامی شهر در مرحله تدوین و بویژه بازنگری راهبردها بسیار پررنگ بوده، ادارات دولتی شهری قم نقش پررنگ تری در مرحله اجرای راهبردها به نسبت سهم خود در اداره شهر در مقایسه با نقششان در سایر مراحل در اداره شهر قم بر عهده داشته و شهرداری قم به سبب سهم و مولفه هایی نظیر اینها باعث می شود که نهادی شهری ترجیح دهد که مسئله مدیریت راهبردی شهر را به صورت اختصاصی و انحصاری در اختیار خود و یا حداقل با محوریت خود و در قالب فضای تقابلی دنبال نماید و این در حالی است ضرورت همکاری وهم راءی بین همه کنشگران موثر بر مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم می طلبد تا شهرداری به همراه سایر متولیان مدیریت شهری با موکلین مشکل و غیر مشکل تعامل بهتری داشته و با توجه به تخصص و تجربه خود، به عنوان محور در بین دستگاههای متولی مدیریت شهری و در قالب فضای تعاملی ایفا نقش نماید. رابطه میان عوامل موثر بر مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم نیز رابطه ای دو سویه است که در بخش هایی تبدیل به تقابل و در بخش هایی بدل به تعامل و همکاری می گردد؛ اهمیت مسائلی نظیر یکپارچگی برنامه ها و وظایف قانونی دستگاههای متولی مدیریت شهری و همچنین ارتباط بین عوامل موثر بر فرآیند مدیریت راهبردی و لزوم هماهنگی در تاثیر پذیری از آنها در فرآیند مدیریت راهبردی کلان شهر مذهبی قم، فضایی تعاملی است که بایستی بر رویکردهای انحصارگرایانه کنشگران عرصه مدیریت شهری که دنبال کننده فضای تقابلی است، فائق آید؛ لازم به ذکر است روابط میان کنشگران و میان عوامل در الگوی ارائه شده به شکل مستطیل خط چین مشخص شده است.

مضامین فرعی حاصل از بررسی یافته های مربوط به چهارمین سوال پژوهش اشاره بر دو مضمون اصلی ملاحظات مربوط به رویه فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم به عنوان مضمون اصلی و محوری در الگو ارائه شده و همچنین ملاحظات مربوط به مسایل ارتباطی در فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم دارد؛ مضامین فرعی در ارتباط با ملاحظات مربوط به رویه فرآیند عبارتند از: تفکیک و جداسازی اجرای مراحل سه

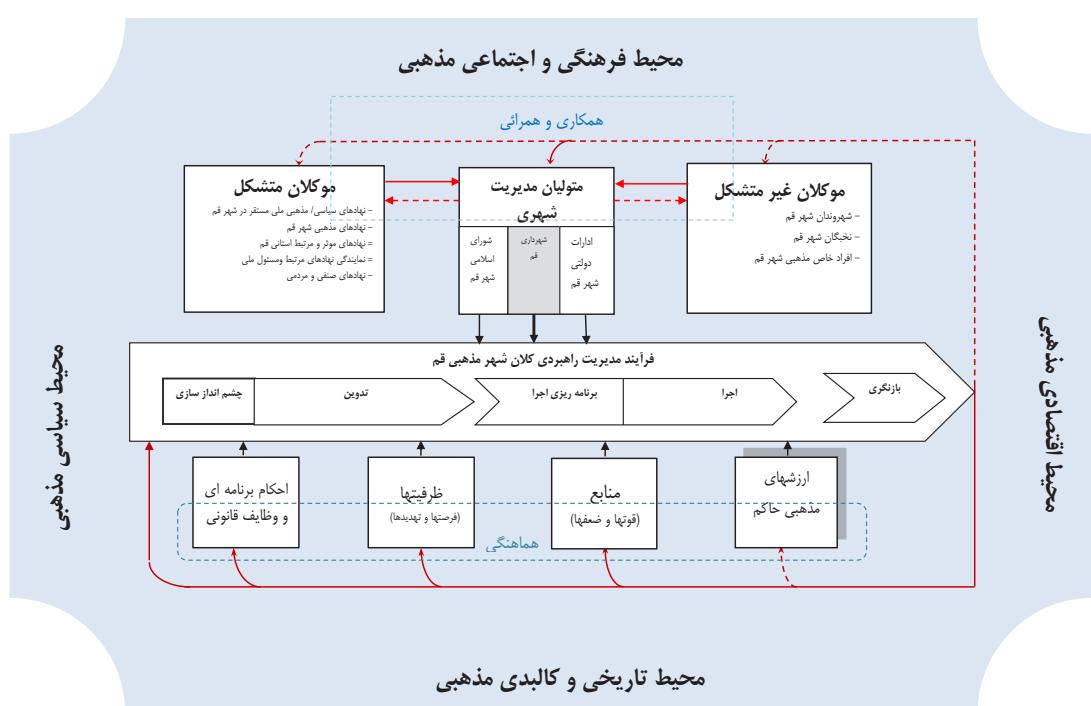
مدیریتی است که در آن کلانشهر مذهبی قم قرار گرفته و دوم کنشگران و عواملی است که در این عرصه فعالیت می نمایند؛ محیط و زمینه نهادی مدیریتی کلانشهر مذهبی قم زمینه ای متکرر و متفاوت است به این معنا که طیف گسترده ای از افراد و گروهها در راستای مدیریت راهبردی و تحقق نقشی که انتظار می رود قم به عنوان یک شهر شیعی شاخص و متفاوت از حیث کالبدی و تاریخی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین سیاسی در عرصه ملی و بین المللی ایفا نماید، مشارکت می نمایند. در کنار این موارد، وجود موکلین مشکل، موکلین غیر مشکل و متولیان مدیریت شهری به عنوان کنشگران متنوع عرصه مدیریت شهری قم و همچنین عوامل متنوع مشتمل بر احکام برنامه ای و وظایف قانونی، منابع، ظرفیت ها و ارزش های مذهبی حاکم و وجود روابط تعاملی و تقابلی میان آنها که بیش از پیش نیاز به همکاری و همراهی و هماهنگی و همچنین یکپارچگی و وفاق دارد، به چشم می خورد. تفکیک مراحل سه گانه مدیریت راهبردی (

خود در اداره شهر نقش بسیار پررنگ تری در مرحله اجرای راهبردها به نسبت سایر متولیان مدیریت شهری دارد.

در نهایت الگوی کیفی برآمده از یافته ها بر اساس روابط تبیین شده میان مضمون های اصلی و فرعی در ارتباط با مضمون محوری شناسایی گردیده (رویه مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم) ترسیم که در شکل ۱ ارائه می گردد.

۷- بحث و نتیجه گیری

بررسی الگوی طراحی شده در این پژوهش که بیشتر مبتنی بر عناصر شکلی مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم می باشد نشان می دهد علیرغم وجود برخی موارد خاص، تفاوت بسیار زیادی از حیث ارکان و فرآیند مدیریت راهبردی این شهر با دیگر شهرهای کشور وجود ندارد، لکن تفاوت اصلی در محتوای مدیریت راهبردی شهر است که در محدوده بررسی این پژوهش قرار نگرفته است. این پژوهش در وهله اول کوشیده تا به دو مسئله اساسی توجه کند. مسئله اول محیط و زمینه نهادی

شکل ۱- الگوی مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم

میرعبدینی (۱۳۹۰) و تا حد زیادی با یافته های بارئو (۲۰۱۰) تطبیق دارد. توجه به مسایل رویه ای فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم از جمله لزوم چشم انداز سازی و رفت و برگشتی بودن فرآیند مذکور در قالب مسئله بازنگری از دیگر ویژگی های الگوی طراحی شده می باشد که در پژوهش مارشال و کمپل (۲۰۰۹) نیز به آنها اشاره گردیده است.

تصویر کلی می توان گفت الگوی طراحی شده وجود ویژگی های منحصر بفردی از جمله تاثیر دادن دین و مذهب بر زمینه و محیط مدیریت شهر، بهره برداری مناسب از قوتها و فرصتها برای کاهش ضعفها و تهدیدهای مدیریت شهری، مشارکت همه ذینفعان و کنشگران و لزوم توجه به احکام و وظایف هریک از دستگاههای متولی مدیریت شهری در مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم می باشد که این موارد در مطالعات و الگوهای تدوین شده عظیمی هاشمی و همکاران (۱۳۹۲)، رهنما و همکاران (۱۳۹۱)، سقابی (۱۳۹۳)، (برنامه پنج ساله شهرداری شیراز ، ۱۳۹۲)، بخت آور و جندیان (۱۳۹۵)، رضایی و کریمی (۱۳۹۵) و (چشم انداز ۱۴۱۴ شهر قم و سند راهبردی - عملیاتی ۱۴۰۰، ۱۳۹۶) به انحصار مختلف مورد اشاره قرار گرفته است.

سطح اجتماعی، علمی و مدیریتی مصاحبه شوندگان، تعدد نقش و وظایف ایشان، انجام هماهنگی های لازم جهت مصاحبه و همچنین فقدان ادبیات نظری و تجربی غنی در حوزه موضوع اصلی پژوهش از مهمترین محدودیت هایی بوده که در مسیر روى پژوهشگر قرار گرفته است.

فهرست منابع

۱. آژند، سحر ، (۱۳۹۱)، « مدیریت یکپارچه خدمات شهری و راهکارهای اجرایی کردن آن در ایران (کلانشهر شیراز) »، پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه شیراز، پردیس بین الملل.
۲. بخت آور، علی، جندیان، محمد مهدی، (۱۳۹۵)،

تدوین، اجرا و بازنگری)، چشم اندازی سازی قبل از تدوین راهبردها ، برنامه ریزی اجرا قبل از اجرای راهبردها و موضوع ضرورت بازنگری در راهبردها به عنوان ویژگی های رویه ای فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم و مسئله تعیین نقش های هریک از متولیان مدیریت شهری به عنوان ویژگی ارتباطی فرآیند مذکور نیز از جمله مهمترین مولفه های الگوی مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم هستند .

به نظر می رسد الگوی طراحی شده دارای مزیتهای متعددی برای اجرا در کلانشهر مذهبی قم است؛ مهمترین مزیت الگوی مذکور فراهم نمودن زمینه ایجاد یکپارچگی از طریق همکاری و همراهی میان کلیه کنشگران متکثرون و متعدد در عرصه مدیریت شهری یک کلانشهر مذهبی با توجه به شرایط منحصر بفرد آن که موجب شکل گیری اجماع و تفاهم میان ایشان می شود، می باشد که با یافته ها و پیشنهادات رحمان (۲۰۱۵)، آژند (۱۳۹۱) و کاظمیان و میرعبدینی (۱۳۹۰) سازگار است. در این الگو ارزشهای مذهبی در تمامی ارکان و ابعاد نظام مدیریت راهبردی شهری اعم از اقتصاد، فرهنگ، کالبد و سیاست حاکم که بسیار متفاوت با مدیریت دیگر کلانشهرها می باشد، تبلور ویژه ای یافته و آنها را تحت تاثیر قرار داده است که این موضوع در پژوهش های گرید (۲۰۱۶)، چادا و آنکار (۲۰۱۶)، نامریج و ودام (۲۰۱۵) و مارشال و کمپل (۲۰۰۹) نیز مورد توجه قرار گرفته است.

الگوی طراحی شده نشان می دهد، احکام و وظایف قانونی، منابع و ظرفیتهای مدیریت شهری از جمله عوامل موثر بر فرآیند مدیریت راهبردی کلانشهر مذهبی قم می باشد که لازم است به منظور افزایش هرچه بیشتر کارایی و اثربخشی فرآیند مذکور و همچنین بهره برداری هرچه بهتر از شرایط، میان آنها هماهنگی لازم برقرار شود و این در حالی است که موارد مذکور با یافته های کاظمیان و

- " به متابه دارایی قابلیت ساز کلانشهرهای مذهبی برای ایفای نقش جهانی ». کنفرانس بین المللی برنامه ریزی و مدیریت شهری. مشهد: شهرداری مشهد .
۱۲. کاظمیان، غلامرضا، میرعبدالینی زهره، (۱۳۹۰)، « آسیب‌شناسی مدیریت یکپارچه شهری در تهران از منظر سیاستگذاری و تصمیم‌گیری شهری »، نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، (۴۶)۳.
 ۱۳. کاظمیان، غلامرضا، صالحی، اسماعیل، ایازی، سیدمحمد‌هادی. (۱۳۹۲)، « مدیریت شهری (جلد اول) »، تهران، نشر تیسا.
 ۱۴. موسوی، سیروس، (۱۳۹۵)، « استراتژی توسعه شهری - راهبردی برای برنامه ریزی شهری »، برگرفته از آژانس خبری توانا <http://khananews.com/>: <http://khananews.com/print.php?id=4295>
 ۱۵. مهدیزاده، ج، (۱۳۸۶)، « برنامه ریزی راهبردی توسعه شهری (تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران) »، تهران: نشر پیام سیماگران .
 ۱۶. واندیک، ماین پیتر، (۱۳۹۴)، « مدیریت شهری از نظریه تا عمل اداره شهر در کشورهای در حال توسعه »، (متترجمین غلامرضا کاظمیان و حامد رستگار)، نشر تیسا، تهران.
 17. Barau, A. S. (2010). »Islamic instruments for sustainable urban spatial planning and management. Sustainable architecture and urban development« Centre for the Study of Architecture in the Arab Region, Amman.
 18. Braun, V. & Clarke, V. (2006).» Using thematic analysis in psychology« Qualitative Research in Psychology.
 19. Chadha, H., & Onkar, P. (2016).»Changing Cities in the Perspective of Religious Tourism–A Case of Allahabad« Procedia Technology.
 20. Greed, C. (2016) » Religion and Sustainable Urban Planning: If you can't count it, or won't count it,
- « مطالعه و بررسی ویژگی های شهر اسلامی و تطبیق با ویژگی های شهر و الگوی اسلامی و ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار », اداره پژوهش ها و مطالعات کاربردی معاونت برنامه ریزی و سرمایه انسانی شهرداری قم.
۳. پاکزاد ، جهانشاه ، (۱۳۸۹)، « تاریخ شهر و شهرنشینی در اروپا از آغاز تا انقلاب صنعتی »، انتشارات آرمان شهر .
۴. شهرداری شیراز (۱۳۹۲) ، « برنامه پنج ساله شهرداری شیراز »، معاونت برنامه ریزی و سرمایه انسانی شهرداری شیراز .
۵. شهرداری قم (۱۳۹۶) ، « چشم انداز ۱۴۱۴ شهر مقدس قم »، انتشارات شکوفه یاس.
۶. حبیبی، سید محسن (۱۳۹۰) ، « از شار تا شهر: تحلیلی تاریخی از مفهوم شهر و سیمای کالبدی آن: تفکر و تاثیر »، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۷. رضایی، محمدرضا، کریمی، ببراز ، (۱۳۹۵) ، « اولویت‌بندی و تعیین استراتژی‌های توسعه شهر (CDSSs) (شیراز با استفاده از AHP) « فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش و برنامه ریزی شهری، (۲۴)۷ .
۸. رهنما، محمدرحیم، خاکپور، براعتلی، صادقی، مجتبی، (۱۳۹۱)، « تحلیل مدیریت استراتژیک در کلانشهر مشهد با مدل SWOT »، نشریه جغرافیا و برنامه ریزی، (۴۲)۱۶ .
۹. سقایی، مهدی (۱۳۹۳)، « تحلیل استراتژیک عرصه های خدمات رفاهی گردشگری مذهبی در کلانشهر مشهد (با تأکید بر مدیریت کیفیت منسجم گردشگری مذهبی) »، ششمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر مؤلفه های شهر اسلامی، مشهد.
۱۰. عظیمی هاشمی مرگان، اعظم کاری فائزه، خیرخواهان جعفر، ثابت تیموری مرگان، شریعتی سعید. (۱۳۹۲) . « واکاوی مؤلفه های شهر زیارتی مطلوب (مورد مطالعه شهر مشهد) »، مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۱۲ .
۱۱. کاظمیان، غلامرضا(۱۳۹۶)، « صفت " مذهبی

it doesn't count« Sustainable Development.

21. Kiechel, W. (2010). »The Lords of Strategy« .Harvard Business Press.

22. Numrich, P. D., & Wedam, E. (2015). »Religion and community in the new urban America« .Oxford University . Press.<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/smj.4250121008/abstract>

23. Rahman, M. A. U. (2015). »Coordination of urban planning organizations as a process of achieving effective and socially just planning: A case of Dhaka city, Bangladesh« .International Journal of Sustainable Built Environment.

24. Wells, D. L. (1998). »Strategic management for senior leaders: a handbook for implementation «Department of the Navy, Total Quality Leadership Office.

میریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

۱۵۸